

LIV INGEBORG LIED OCH HUGO LUNDHAUG (RED.)

*Snapshots of Evolving Traditions: Jewish and Christian
Manuscript Culture, Textual Fluidity, and New Philology.*

TUGAL 175, Berlin / Boston: de Gruyter, 2017, Inbunden, xviii + 366 sidor,
SEK 1270, ISBN: 978-3-110-34418-9

Snapshots of Evolving Traditions: Jewish and Christian Manuscript Culture, Textual Fluidity, and New Philology består av tretton essäer där tolv forskare undersöker antika och medeltida, kristna och judiska, handskrifter i deras manuskriptkontext och i ljuset av forskningsfältet ”Ny filologi”.

”Ny (materiell) filologi” växte fram inom medeltidsforskningen i slutet av 1980-talet som ett korrektiv till den sedan 1800-talet traditionella filologin och sökandet efter hypotetiska urtexter till vilka de fysiska handskrifterna ses som ”vittnen” eller ”varianter”. I bjärt motsats ses variationer här som utmärkande för antikens och medeltidens handskriftskultur: innan tryckeriernas tid var varje kopia av en text unik. Företrädare för fältet lyfter alltså fram betydelsen av varje enskild handskrifts materiella kontext som en del av själva texten. Relaterat till detta är texters transmissionshistoria. Texter ändras, såväl avsiktligt som oavsiktligt, när de kopieras och utvecklas, ibland på avgörande sätt där textens innehåll förändras avsevärt. Felskrivningar, omskrivningar, förklaringar och randkommentarer kan i nästa kopieringsfas bli en del av själva texten. Inom den klassiska käll- och redaktionskritiska skolorna anses en text vid ett visst stadium vara färdig. Förändringar i texten som sker efter detta stadie bedöms som korruptioner. Genom att gömma varianter i en kritisk apparat döljer man också det faktum att texter i en handskriftskultur är ständigt i förändringsprocess. Mot idén om stabila texter ställer därför bokens redaktörer (Liv I. Lied och Hugo Lundhaug) den om flytande texter. En texts spridning och tradering ses som ett ”extended continuum of a development of which the texts attested in individual manuscripts provide us with snapshots” (9). Utgångspunkten för antologins illustreras alltså med en analogi från filmens värld. Bokens redaktörer anser att de handskrifter som forskningen har tillgång till

idag bör ses som ”snapshots” (foto) snarare än en sammanhängande film. Detta argumenterar för att ta sig an varje handskrift i sin egen rätt; genom att studera texter i deras materiella skepnad och kontext får forskaren även tillgång till verkliga människor som på olika sätt hanterat och brukat texterna genom tiderna. I de kapitel som följer genomförs tolv sådana studier på olika slags material.

De fyra första artiklarna behandlar Nag Hammaditexterna: Hugo Lundhaug diskuterar bland annat Johannesapokryfen i ljuset av textuell fluiditet. Johannesapokryfen finns bevarad i fyra handskrifter som sinsemellan visar på så stora olikheter att frågan om en *Urtext* är meningslös att ställa. Han konstaterar att trots att de fysiska handskrifterna hör hemma i 300-400-talets kristna monastiska rörelser, så är det inte denna kontext forskarna har utgått från när de tolkat texten utan snarare utifrån en urban (gnostisk) miljö i 100-talets Alexandria (26–27): ”If ... we regard our four Coptic witnesses as snapshots of a fluid text, without privileging the original, each witness becomes important in itself as evidence of the text’s reception and use by those who manufactured and owned the codices” (27).

Lance Jenott, driver detta fokusskifte vidare utifrån Jakobsapokalypsen som nyligen hittades i en annan handskrift (Kodex Tchacos). Trots att dessa två handskrifter uppvisar små skillnader sinsemellan så är de skillnader som finns i vokabulär och syntax intressanta ur ett teologiskt perspektiv eftersom de utgör ett fönster till textens producenter och brukare: ”Maybe texts varying from one ms to another “should be considered as distinct works in their own right” (79).

René Falkenberg diskuterar hur skrivaren avsåg att presentera och kommunicera Nag Hammadi Kodex III till samtida läsare och hur texten tolkades i den form som den föreligger oss i Kodex III. Falkenberg urskiljer en kreativ skrivare som valde ut, modifierade och skrev in fem texter i kodexen, samtliga som delar av ett gemensamt tema och presenterade som ett apokryfiskt verk av apostlen Johannes. De paratextuella elementen i texten: överskrifter, titlar, en kolofon och olika markörer (illustrerade med fina foton) tolkas utifrån estetiska och kommunikativa perspektiv.

Katrine Brix jämför och diskuterar två versioner av *the Gospel of Truth* (Nag Hammadi Kodex I 3 och XII 2). Brix problematiserar den vanliga identifikationen mellan denna text och *the Gospel of Truth* som skrevs av den gnostiska läraren Valentinus, på 100-talet. Genom att jämföra de två versionerna problematiserar hon den gängse synen på dessa som ett fönster mot 100-talets Valentinianism. Hon argumenterar för att I, 3 och XII, 2, inte är versioner av Valentinus evangelium utan filosofiska traktater som *kan* ha sprungit ur evangeliet, men inte nödvändigtvis så heller.

Lillian Larsens undersöker skrivövningar som är nedklottrade på t.ex. ostraka, gips och trä, med ursprung i tidiga monastiska ordnar. Larsen visar hur dessa följer klassiska pedagogiska riktlinjer, såsom den store pedagogen Quintillianus. Övningarna består av listor av enskilda bokstäver, vilka följs av stavelser, hela ord och slutligen korta meningar och berättelser. I det senare fallet är homeriska hjältar ofta ersatta med bibliska profeter och apostlar: "... extant artifacts elucidate the static forms that structure monastic school practice, and hint at the fluid manipulations that ultimately shaped emergent texts" (174).

Samuel Rubenson belyser textuell fluiditet i samlingen av monastiska handskrifter/texter kända som *Apophthegmata Patrum* (Ökenfädernas tänkespråk). Samlingen består av handskrifter från flera århundraden och olika geografiska och språkliga områden. De extrema variationerna i detta material kan inte, enligt honom, reduceras till en kritisk apparat. Han visar hur paragrafer i manuskript såväl adderades som uteslöts och att texterna oupphörligen omformades, omformulerades, delades och kombinerades på nya sätt vilket innebär att man måste se varje manuskript som en egen text.

Gregory Given diskuterar brevgenren i Nag Hammadi utifrån fyra brev och belyser så genrens retoriska och generiska möjligheter: "Writers, editors, and scribes cast religious teachings as a letter – whether in title or form – for specific rhetorical purposes" (218).

Michael Philip Penn ger inblick i en tidig kristologisk kyrkostrid genom att analysera strategier som syriska kristna skrivare och aktiva läsare använde när de läste motståndarnas skrifter, till exempel narrativa

ramverk (t.ex. att de nu skulle läsa det som var bestämt vid det onda konciliet i Kalcedon) och markörer för hur texten ska läsas (varningstecken i marginalerna).

Jeff Childers studerar ett unikt syriskt manuskript (British Library Add. 17, 119) som undflyr varje klassificering. Det innehåller Johannesevangeliet varvat med ca 300 *hermêneiai* vars syfte är att guida läsaren i frågor kring det dagliga livet, i ljuset av bibeltexten. Det vetenskapliga intresset för kodexen har hittills handlat om att den utgör ett vittne till Johannesevangeliet. I stället hävdar Childers; "It represents a distinct kind of book, once common, a sort of *divining gospel*, in which the text of John's Gospel and oracular material are synthesized into a single work" (243).

Liv Ingeborg Lied diskuterar *Baruks epistel* i ljuset av handskriftsbeståndet. *Baruks epistel* anses vanligtvis utgöra avslutningen av *2 Baruk*. I denna form förekommer episteln dock endast i *Codex Ambrosianus*. I samtliga andra förekomster (sammanlagt 46 textvittnen) förekommer den lösgjord från *2 Baruk*. Genom analyser av det materiella handskriftsbeståndet drar Lied slutsatsen att Episteln har överlevt i två olika texttyper vilka har traderats genom två skilda kanaler, blivit kända under två olika namn och associerats med två olika gestalter - i kontexten av två olika bibliska corpora. Hon drar slutsatsen att Episteln troligtvis uppfattades som två skilda verk under senantiken: "The editors that have used manuscripts containing the detached Epistle in their quest for the most original reading of the Epistle attached to *2 Baruch*, have systematically disregarded the paratextual and codicological information in the manuscripts which suggest that to those who produced and used these manuscripts the detached Epistle was a different entity with its own history and context of interpretation than the attached Epistle. They may well have originally come from one singular text, but our sources present them as two distinct units, and each of them already carry the marks of the literary, codicological, and cultural contexts that have preserved them" (294).

Eva Mroczeks artikel belyser skillnader i numrering och avgränsning av Psaltaren i tre olika religiösa och språkliga traditioner. I Dödahavsrul-

lana finns ingen avgränsning i paritet med de 150 kanoniska psalmerna. Den icke-kanoniska Ps 151, som i Septuaginta ges en "outsider" ställning, inkluderas på samma premisser som de andra psalmerna. Dessutom är ordningen på psalmerna i Qumran annorlunda. I de syriska handskrifterna är situationen mer komplex: Ps 151–155 placeras oftast, men inte alltid, i en annan kategori. Gemensamt för såväl grekiska som syriska manuskript är dock att skillnaden mellan kanonisk och icke-kanonisk inte är en skillnad i graden av helighet eller autenticitet.

Det allra sista bidraget, av James Davila, är förvånansvärt nog ett försvar för den traditionella textkritiken. I essän redogör Davila för sitt val att basera översättningen *Hekhalot Literature in Translation*, på sin egen kritiskt rekonstruerade eklektiska text där varianter förpassats till apparaten. Trots hans sympati för ny filologi och trots att handskriftsbeståndet uppvisade stora varianter (vilket borde tala för en nyfilologisk approach) drar han slutsatsen att traditionell textkritik är ett fortsatt viktigt verktyg i vår vetenskapliga verktygslåda.

Den ibland hätska tonen mot traditionell filologi, där sökande efter en urtext kallas såväl problematisk som kontraproduktiv, mildras något i den avslutande essän. Essäerna tillsammans visar på att utifrån perspektivet Ny filologi kan mycket användbara resultat nås såväl när det gäller texthistoria som information om skrivare, lärare, läsare och deras miljöer.

Kamilla Skarström Hinojosa, Göteborgs universitet

ARI MERMELSTEIN AND SHALOM E. HOLTZ (EDS.)

The Divine Courtroom in Comparative Perspective

BIS 132, Leiden: Brill, 2015, Hardcover, 310 pages,

\$152.00, ISBN: 978-9-004-28163-9

The fascinating and overall very well researched compilation of articles explores the ways in which God's justice is conceptualized. Its focus rests on Jewish or Christian views but other traditions are also included. The volume opens with brief introduction where the editors summarize the overarching goals of the volume, as well as reflecting on how each of the twelve contributions touch upon the notion, put forward in Meira Ken-